

GLOBAL DÜNYADA AFRIKA BİRLİĞİNİN GELECEĞİ

Dr. Mamadou Lamine DIALLO

Ekonomist, Afrika Birliği Komisyonu Eski Büro Direktörü

Çeviren: Ayşe Ece KANLI

Öncelikle bu forumun organizatörlerine bana “siyasal gelişmeler ışığındaki Afrika Birliği'nin geleceği” hakkındaki düşüncelerimi sizinle paylaşma fırsatını verdikleri için teşekkür ederim. Öncelikle, küreselleşme döneminde Afrika Birliğinin temelinde bulunan Pan- Afrikanizm amaçlarını anımsayarak Afrika Birliğini tanımlamaya çalışacağım ve Afrika'nın bütünleşmesinin önemini göstermeye çalışacağım. İkinci olarak, zorluklara değineceğim ve son olarak ilerlenen yoldan bahsedeceğim.

I. AFRIKA BİRLİĞİ KİMDİR?

1.1 Kısa Bir Tarihi Geçmiş

Bir asırdan daha uzun geçmişe sahip bir hareket olan Pan- Afrikanizmi kısa bir hatırlatma olarak tanımlamak istiyorum, Afrikalı aydınlarının ve diasporasının bilinçlendiği gerçek, onların birliklerinin vesilesi ile siyasal, ekonomik ve kültürel egemenlikleri altında dünyadaki yaşamlarına son verebilecekleriydi. Bildiğiniz üzere, Afrika kökenli insanlara karşı yapılan ırkçılığı haklı çıkarmak bahanesiyle ileri sürülen bu hâkimiyet, köleliğe ve sömürgeciliğe dayanmaktadır. Pan-Afrikanizm, özgürlük stratejisinin özünde Afrikalı insanların ve diasporasının arasına bir birlik yerleştirerek sömürgeciliğe ve ırk ayrımına karşı mücadelesinde başarılı olmuştur. Benzer birlik aracılığıyla kıta eşit olarak; ekonomik anlamda gelişme fırsatına sahip olacak ve ekonomik ve parasal işlerindeki haklı konumunu talep edecektir.

Pan-Afrikanizm'in, kıtamızın sömürgecilikten kurtulmasında ve Amerika'daki ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasına önemli bir katkı sağladığı iyi niyetli hiç kimse inkâr edemez. Bu sömürgeciliğe karşı kazanılmış bir başarıdır, çünkü Afrika'nın bütünleşmesini, mücadelesinin ortak noktası yapmıştır.

1958 yılında, Devlet Başkanı Nkrumah “Bütün Afrikalı İnsanların Teşkilatı (AAPO)” adına ne bilindiğine dair Afrika'nın siyasi partileri konferansını düzenlemiştir. Bu vesile ile Pan-Afrikanizm'in son amacına ulaşması için aşağıdaki dört safhadan geçmesi gerektiği ifade edilmiştir: (a) siyasal bağımsızlık; (b) söz konusu bağımsızlığı sağlama; (c) Afrikalı ülkeleri tek bir birliğin kurulması ve (d) Afrika'nın ekonomik ve sosyal reformu. Fakat bazı ülkelerin sömürgecilik boyunduruğu altında olmasından dolayı, Afrika, çok uzun süre bu evrelerden geçemedi. Bu yüzden, henüz bağımsızlığını kazanmış olan Afrikalı ülkelerin, kıtanın geri kalanını özgürleştirmek adına birlikte çalışmaları gerekmektedir.

İlk AAPO Konferansı'nda Afrikalı liderler arasında, Afrika Birliği'nin kabulünün gerçekleşmesinde uygulanacak strateji üzerine çıkan ayrılıklara rağmen, açıkça liderlerin büyük çoğunluğu, Afrika'yı sömürgecilikten ve ırk ayrımcılığından kurtarmak

için uluslararası düşüncelerinde dâhil olduğu bütün kaynakları harekete geçirme ihtiyacı olduğu konusu üzerinde anlaştılar. Bu ortaklık, Afrika Birliği Örgütü'nün (OAU) kurulmasını mümkün kılacaktır.

Herkes, 22–25 Mayıs 1963'te Addis Ababa'daki OAU'nun Devlet Başkanları ve Hükümet Konferansı'nın açılış toplantısındaki katılımcılarının, kıtamızın birliğinin kazanılması için uyarılan girişim konusunda aynı fikirde olmadıklarının farkındaydılar. Bu olay halen, Afrika'nın geri kalan kısmını sömürgecilikten kurtarmaya yönelik süreci hızlandırmayı ve ırk ayrımı ile savaşılmasının kabul edilmesini anımsatmaktadır. Toplantı, katılımcıları ekonomik gelişim, eğitim, bilim, kültür ve kamu sağlığı alanlarındaki işbirliklerini güçlendirmek adına eşit olarak desteklemiştir.

Buna karşın kıtasındaki siyasi ve ekonomik birliğin oluşturulmasına duyulan gereksinime, 1980 yılında Lagos Eylem Planı ve Nihai Senedi'nin kabulü ile 1991 yılında Nijerya'nın Abuja kentinde, imzalanan Afrika Ekonomik Topluluğu kurucu Antlaşması, Bölgesel Ekonomik Topluluklardan (RECs) aracılığı ile gerçekleştirilmiştir.

1.2 Küreselleşmenin Etkisi

1999 yılının Eylül ayında OUA'nın Afrika Birliği'ne dönüşümü, Afrikalı liderlerin süregelen küreselleşme sürecindeki çeşitli güçlüklerin önüne geçilerek, Afrika'nın bütünleşmesinin hızlanmasına gerek olduğunun fark edilmesinin bir sonucudur. Afrika için ana görüş, Avrupa'nın da dâhil olduğu dünyanın bölgelerindeki gibi bütünleşmeye yönelik eğilime ihtiyaç duyduğu idi. Hepimizin bildiği gibi, bütünleşme kesinlikle birleşme anlamına gelmektedir.

Küreselleşme, ülkelerin dünya seviyesinde bütünleşmelerini arzulanmaktadır, yani malların, sermayenin ve fikirlerin hareketliliğinde. Küreselleşmenin destekçileri sürecin "değiştirilemez" olduğuna ikna olmuşlardı ve tüm Afrikalı ülkelere faydalanabilecekleri kurumsal çevre altyapısı oluşturmaları hususunda tavsiyede bulunmuşlardı. Dünyanın bütün ülkelerinin "birbirine bağlı" olduklarını savunmaktaydılar. Dolayısıyla, bu bağımsızlığı ortadan kaldırma, bütün ülkelerin, malların, sermayenin, fikirlerin ve bilginin serbest hareketine engel olacak gümrük ve gümrük tarifesi dışı engelleri ortadan kaldırmalarına ihtiyaç duymaktadır.

Eğer bu göstergeler doğru ise, onlardan iki ana sonuç çıkarılabilir. İlk olarak, eğer küreselleşmenin tüm avantajlarından yararlanmak isterlerse, Afrika ülkelerinin coğrafi ve ekonomik dayanışması, bütünleşmelerini hızlandırmayı sağlamaktadır. İkinci olarak, adil olmak gerekirse, küreselleşme aynı zamanda insana (işçiye) dünya çapında serbest hareket imkanı tanımalıdır. Her ne kadar Afrika ülkeleri, yabancı yatırımları etkilemek adına, sermaye hareketlerini özgürleştirmeye zorlanmış olsalar da, maalesef, hiç kimse bu özgürlüğü talep etmemektedir. Her zaman söylediğim gibi, çalışma hareketliliği olmadan mal ve hizmet, sermaye ve fikir hareketliliğine sahip olamazsınız. İşte ben buna çalışma çelişkisi derim.

Küreselleşmenin talebini karşılamak adına, Afrikalı ülkeler, 1980'lerin sonlarından beri, ayrı ayrı tanıtılan çok-partili sisteme ve uygulamaları beklenen sonuçları sağlayamayan, daha önceden benimsenmiş yapısal uyum programlarına

sahiptiler. Afrikalı ülkelerin, Asyalı ve Latin Amerikalı ülkelerin bazılarının küreselleşme bünyesinde yaptığı gibi, ekonomik ve sosyal az gelişmişlikten kurtulmalarını engelleyen faktörlerden birisi de Afrika ekonomisinin küçük boyutudur.

Afrika'nın, küreselleşmenin taleplerine karşı ortak bir yaklaşım benimsemeye ihtiyacı vardır. Bu, sadece bütünleşmiş Afrika'nın, küreselleşme sürecinden yararlanabileceği anlamına gelir. Nitekim bir ülkenin tutarlı olması adına ekonomik aktiviteler için nispeten büyük bir iç piyasaya sahip olması gerekmektedir. Ülkenin nüfusu da böyle bir piyasanın boyutuna karar verecektir.

II. BÜTÜNLEŞME'NİN GELECEKTEKİ GÜÇLÜKLERİ

2.1 Yoksulluk Tuzağı

Afrika'nın toplam nüfusu 900 milyon civarındadır. Fakat bu nüfusun 54 ülkeye bölünmesi, küresel arenada Afrika'nın durumunu oldukça zayıflatmaktadır. Altını çizmeliyim ki, bu 54 ülke arasında, 42 ülkenin nüfusu 20 milyondan azdır ve hatta 30 ülkenin nüfusu 10 milyondan bile azdır. Açıkçası, böyle bir nüfus oranı ile çoğu Afrika ülkesinin, küreselleşme tarafından oluşmuş sorunlarla yüzleşmede ayrı ayrı başarılı olması olanaksızdır.

Afrika, dünyadaki en yoksul kıtadır ve bazı finansal göstergelere göre bugün, 25 yıl öncesindeki halinden bile daha fakirdir. 2004 yılında, 176 ülkenin sıralanmış olduğu BM'nin İnsani Kalkınma Raporu'nda, 54 Afrika ülkesinden 52'si dünyadaki en son 76 ülke arasında sıralanmıştır. Dünya Ekonomi Formu'na göre, 1970 yılında dünyadaki yoksulların %10'u Afrika'da iken, 2000 yılında bu oran % 50'ye yükselmiştir.

Komor Adaları hariç, Yeşil Burun, Mauritius ve Seyşel gibi ada ülkeler, kıtada bulunan diğer ülkelere göre daha zengindirler. Son yıllarda yoksulluk, Afrika'da ortalama ömrün azalmasına, iç çatışmalara ve siyasi istikrarsızlıklara yol açmaktadır. En yoksul ülkeler ise ya silahlı iç çatışmalardan henüz çıkanlar ya da çatışmalarla halen mücadele edenlerdir. Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Sierra Leone, Burundi ve Somali de son zamanlarda bu ülkelere eklenmişlerdir. Afrika ülkeleri arasında veya bölgelerde cereyan eden çatışmalar, aynı zamanda yoksulluğun giderek artmasına da katkıda bulunmaktadır. Bu duruma kesinlikle, Etiyopya, Eritre ve Sudan'daki Darfur bölgesi örnek teşkil etmektedir.

Aynı zamanda, Afrikalı ülkelerin çoğunun, her zaman kentsel bölgelerinin kırsal bölgelerinden daha varlıklı olmasındaki gelir eşitsizliği hususunun görülmesi de büyük önem teşkil etmektedir. Ayrıca, çok az sayıdaki üst tabaka, milli servetin büyük bir bölümünü, Afrika kıtasındaki nüfusun çoğunluğundan daha fazla kontrol etmektedir.

Şu anda, Afrika'daki nüfusun %60'dan fazlası, geçimini tarım sektöründen sağlamaktadır. Bu oran, Afrika'nın dünyadaki diğer kıtalara nazaran tarımsal faaliyetlere daha fazla güvenmesini sağlamaktadır. Afrikalı çiftçilerin yaklaşık %60'ı ailelerini geçindirmek için, sadece çok az bir miktarını diğer mallarla takas edilebildiği, "küçük bahçecilik" ile uğraşmaktadırlar.

Milyonlarca vatandaşının gelir düzeyini yükseltmiş olan bazı Asya ve Latin Amerika ülkelerinden farklı olarak, birkaç istisna petrol üretimi yapan ülkesi ile birlikte Afrika'nın, yatırım faaliyetleri ve kişi başına düşen gelir miktarı, diğer ülkelerle ticari alışverişi durgunlaşmakta ve gerilemektedir.

Afrika'nın bugünkü durumu, geçmişte yaşadıklarıyla kısmen açıklanabilir. II. Dünya Savaşı ve takibinde Soğuk Savaşın sonuçlarından biri siyasi bağımsızlıktı. Dünya'nın iki rakip bloğu arasındaki savaş, Afrika ülkelerinin çok büyük bir çoğunluğunda, despotik bir rejim sistemine ve yolsuzluğun yaygın hale gelmesine öncülük etmişti. Yolsuzluk ve sorumsuzluk, Afrika'da kamu kaynaklarının kötü idare edilmesine, milli ekonominin güçsüzleşmesine ve fakirliğin giderek yayılmasına katkıda bulunmuştur.

2.2 Afrika'nın Bütünleşmesine Adına Farklı Stratejiler

Bütünleşme sürecinin hızlandırılması adına 1999 yılındaki Syrte bildirisinin uygulama sürecinde, Afrika ülkelerinde açıkça bazı anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır.

Afrika Birliğinin kuruluşunun sonucunda oluşmuş hıza rağmen, kıtanın politik, ekonomik ve finansal geleceğine dair endişeler devam etmektedir. Birçok ülke, bütünleşmenin zaruretlerine direnmek adına kendi ulusal egemenliklerini harekete geçirmeye devam etmektedir.

Aynı zamanda, nüfus eğilimi bütünleşmeden uzaklaşmanın kaynağı olabilir. Şuan, Afrika nüfusunun %40'ı, tahmini olarak 900 milyonu, kıtanın toplam yüzey alanının %20'sinden azını kaplayan 4 ülkede yaşamaktadırlar (Nijerya, Mısır, Etiyopya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti). Mevcut tahminlere göre, Afrika nüfusu 2050 yılında 2 milyara ulaşacak ve bu durum yukarıda belirtilmiş olan dört ülkede çok yüksek oranda nüfus yoğunluğu ile sonuçlanacaktır. Nüfus yoğunluğunda görülen bu farklılık, Afrika ülkeleri arasında gerçekleşen kontrolsüz göç hareketlerine öncülük yapabilir. Fakat aynı zamanda bu durum, bu ülkeleri Afrika kıtasında etkili siyasi pozisyonlara yerleştirmiştir. Bu yüzden, bu ülkelerin kendilerine ait siyasi menfaatleri, Afrika'nın bütünleşmesini geciktirebilir.

Son olarak şuna dikkate etmek gerekir ki, Afrika kıtasında yoksulluğun yaygın olmasına rağmen, Afrikalı ülkeler arasında servet dağılımında büyük değişimler olmaktadır. Afrika kıtasının en zengin bölgeleri, kıtanın en kuzey ve en güney uç noktalarıdır. Kuzey Afrika, genellikle Avrupa ve Orta Doğu'nun ekonomileri ile yakın ilişkilerinden faydalanmaktadır. Eski "sömürge yerleşği" olan Güney Afrika, toplam gayrisafi yurtiçi hasıla (GDP) ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın her ikisi açısından da açık ara farkla zengin bir Afrika ülkesidir. Elbette ki, bu zengin ülkeler, Afrika kıtasındaki siyasi güçlerdir. Aynı zamanda, Afrika Birliği'nin bütçesine %50'den fazla katkıda bulunmaktadırlar.

III. İLERİYE DOĞRU: Afrika Birliği'ni Güçlendirmek Adına Acil İhtiyaçlar

Görevi

Siyasi bütünleşme ile kastettiğimiz öncelikle uyumlu bir düzenleme ve sonrasında üye ülkelerde var olan hükümet sisteminin farklı bölümlerinin birleşmesidir. Yönetim, Yargı ve Yürütme birleşmesi gereken üç bölümdür. Elbette ki, Afrika'da siyasi birleşme düşüncesi adına birçok soru ortaya çıkabilir. Bütün Afrikalı ülkeler için Afrika kıtasının siyasi birleşmesini görmeden önce, tek tip bir hükümet benimsemek gerekli midir? Veya anayasal sistemi, seçim ve adli sistemi farklı olan siyasi bütünleşme, var olan sisteme dayalı olarak yapılabilir mi? Bu soru önemli bir sorudur çünkü Afrika'nın siyasi bütünleşmesinde kazanılması gereken gelişim üzerine düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Devlet ve Hükümet Başkanları'nın bu konular üzerine kararını beklerken, Afrika Birliği'nin mevcut organlarının ilişkileri, siyasi bütünleşmenin amaçlarına ilişkin olarak dikkate alınmalıdır. Afrika Birliği, 2000 yılının Temmuz ayında benimsediği Kurucu Kanunu'nda 9 organ şart koşturmuştur. Bu organlar arasında bulunan ve aynı zamanda Devlet ve Hükümet Başkanları'nın Mecliste alacakları kararları hazırlayanların 4 organ: (1) Yönetim Kurulu; (2) Daimi Temsilciler Komitesi; (3) Özel Teknik Kurullar ve (4) Komisyon'dur. Fakat şuan da Komisyon'un «Afrika Birliği işler idaresi» ile görevlendirilmiş olmasına karşın, Afrika Birliği'nin yapısında gerçekten de karar verme gücüne sahip değildir.

2004 yılında, emirleri yerine getirmekle görevlendirilmiş olan Afrika Birliği'nin Komisyonu, Afrika Birliğinin Vizyonu ve Afrika Birliği Komisyonu'nun Misyon'u ayrıntılı olarak hazırlamıştır.

İşte bu yüzden Komisyon'un kıtasal alanlarda özel yetkilerle görevlendirerek Afrika Birliği'nin «Yönetimine» dönüştürülmesi gereklidir. Bu bölgeler şunları içermektedir: (i) hava değişikliğinin neden olduğu çevre ile ilgili problemleri; (ii) enerji kaynaklarının az olması ile bağlantılı problemleri; (iii) Kıtalar seviyesinde taşımacılığın gelişimini; (iv) barış ve güvenlik konularını; (v) insan haklarına saygıyı ve (iv) dünyanın geri kalanı ile stratejik ortaklıkların yönetimini.

Kıtasal düzeyde, Afrika Adalet Divanı ve Pan-Afrikanizm Parlamentosu gibi hükümetin diğer bölümleri ile ilgili olarak, kendi kurumlarının, bütünleşme süreci sonucunda ortaya çıktıkları anlamına gelmediği fark edilmesi gereken bir husustur. Fakat onları üye ülkelerin yargı ve parlamento sistemleri birlikte bir araya getirebilecek bir yol bulunmalıdır.

Ekonomik bütünleşme hususuna değinirsek, bu bütünleşme Afrikalı ülkelerin ekonomilerinin ortak pazara doğru kalkınmalarını sağlamaya dayanmaktadır. Ortak pazar, iş gücünün ve sermayenin rahatça hareket edebildiği gümrük birliği olarak tanımlanmaktadır. Gümrük birliği kurumu, ilgili olduğu ülkeler arasındaki serbest ticaret bölgelerinin önceki kurumlarına ihtiyaç duymaktadır. Abuja Anlaşmasının önerilerine uygun olarak, Afrika, Bölgesel Ekonomik Toplulukları (RECs) ekonomik bütünleşmesinin temel ilkesi yapmalıdır.

Bu yaklaşım, birkaç bağımsız konuyu doğurabilir. İlk olarak, hangi kriter Afrikalı ülkeler grubuna REC'i biçimlendirmesine yetki verebilir? İkinci olarak, farklı bölgeler tarafından uygulanan bütünleşme kurallarının uyumsuzluğuna nazaran, Abuja Anlaşması altında sağlanan senaryoya karşın hangi mekanizma bölgesel pazarlardan ortak kıta pazarına ilerleyişi mümkün kılabilir? Üçüncüsü, bazı ülkelerin

bir takım RECs'lere mensup olmaya devam ederken, kıtanın ekonomik bütünleşmesinin sağlanılacağını ümit etmek mantıklı mı? Dördüncüsü, kendi ekonomik bütünleşme politikamızı, Avrupa'nın, Cotonou Ortaklık Anlaşması'nın yürürlüğe konulması çerçevesinde bize ısrarlı bir biçimde önerdiği «Ticari Ortaklık Anlaşması» ile nasıl razı edebiliriz? Beşincisi, her bir REC için, Afrika Birliği'nin ekonomik amaçlarına ulaşmak adına sahip olduğu organların aynalarına sahip olması gerekli mi? Aksi takdirde, niçin her REC'in içerisinde Devlet Başkanları ve Hükümet Meclisine ve Bakanlar Kurulu'na ihtiyaç duyalım?

Ekonomik bütünleşme tedbirlerinin uygulanmasında, üye ülkeler, RECs'ler ve Afrika Birliği arasında sorumlulukların paylaşılması gerekmektedir. Yetki ilkelerine dayanmış olması gereken bu paylaşım, geliştirilmesi gereken Afrika Birliği'nin NEPAD programına zaman tanınmalıdır. Eğer Afrika Birliği tarafından fark edilen 8 RECs'nin geleceği hakkındaki şüpheler giderilmez ise, Afrika'nın siyasi ve ekonomik bütünleşmesini eş zamanlı olarak gerçekleştirmek güçleşir.

Afrika'nın finansal bütünleşmesi ilgili olan ve Afrika Birliği'nin Kurucu Yasalarının 19. Maddesi Afrika Merkez Bankası'nın (ACB), Afrika Yatırım Bankası'nın (AIB) ve Afrika Para Fonu'nun (AMF) kurulmasını tavsiye etmektedir.

IV. SONUÇ: *Siyasi Kalkınma Eğilimi Hususunda Hangi Stratejiler Benimsenmeli*

Fukayama'ya göre, biz tarihin sonunda bulunmaktayız. Demokrasi ve piyasa ekonomisi, elbette ki ABD'nin liderliğinde, bütün dünyaya barış ve refah getirecektir. Bu durum, imparatorluğun mantığıdır. ABD, gerekirse zorla, dünya nüfusuna, demokrasiye ve piyasa ekonomisine nasıl sahip olacaklarını dikte edecektir.

Fakat Çin'in önümüzdeki 25 yıl içerisinde, dünyanın süper gücü olacağı açıklık kazanmaya başlamıştır. Aynı zamanda, bazı analistler bu kategoriye Hindistan, Brezilya, Rusya gibi birkaç ülkeyi daha eklemektedir. İnsanlığın geleceğine dair kararlar verilen masada, toplam olarak Amerika Kıtası'nı (ABD, Kanada, Meksika), Avrupa'yı, Rusya'yı, Brezilya'yı veya Güney Amerika Ekonomik Birliği Mercosur'u, Hindistan'ı ve Çin'i sayabiliriz.

Her halükarda, ister Amerikan krallığı ister dünyanın 6 süper gücü, Afrika'nın ve ayrıca Arap dünyasının ve genel olarak İslam dünyasının eksikliği önemli bir durum teşkil etmektedir. Bu yüzden, Nkrumah'ın söylediği gibi Afrika'nın bütünleşmesi büyük önem arz etmektedir. Yoksulluk çıkmazındaki bir ülkenin "karar masasında" oturmasına izin verilmeyecektir ve stratejik birleşme, Afrika, Arap dünyası veya İslam dünyası arasında keşfedilebilecektir.